

Prof. Ona Voverienė. Lietuvos Respublikos šimtmečio didieji.

Lietuvos kultūros elito atstovas Juozas Ambrazevičius-Brazaitis (1903 – 1974)

Faktai ne tik atsako ir padeda suprasti. Faktai patraukia, įpareigoja uždega veikti. Faktai darosi svarbus kovos ginklas... Jei faktai negali būti nuskandinti tyloje, lietuvių tautos priešai siekia faktų ginklą atšipinti – informaciją apie rezistencijos faktus iškreipti, kad juos padarytų atšaldančius ir atstumiančius...Kova prieš rezistenciją tada įeina į naują tarpsnį – į kovą dėl rezistencijos istorijos.

Juozas Brazaitis. *Vienų vieni* (V., 1990)

Vladimiro Putino penktosios kolonos intelektualams istorikams ir neistorikams neleidžia ramiai miegoti prieškarinio nepriklausomos Lietuvos kultūros elito vieno iš jo žymiausių atstovų Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio vardas, nes jam buvo svarbūs faktai: pirmiausia jo mokslinėje akademinėje veikloje, kaip lietuvių literatūros tyrinėtojo, ir jo visuomeninėje pilietinėje veikloje, kaip žodžio ir veiksmo žmogaus.

Kultūrologas Arvydas Juozaitis įvardiniame straipsnyje Juozo Brazaičio knygoje „Vieni vieni“, išleistoje Čikagoje 1985 metais ir perfotografuotoje 1990 m. Vilniuje, pateikė Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio biografiją, liudyjančią apie jo priklausymą prieškarinio nepriklausomos Lietuvos kultūros elitui: baigė Kauno universiteto filosofijos-teologijos fakultetą ir Bonos (Vokietija) universitetą; 1933 metais iš Vinco Mykolaičio-Putino perėmė lietuvių mokslo dėstytojų katedrą, daug rašė; jau 1930 m. išleidžia vadovėlį „Literatūros istorija“ gimnazijoms, kartu su J. Griniumi ir A. Vaičiūliaičiu paruošia kolektyvinę monografiją-vadovėlį „Visuotinės literatūros istorija“, „lygios kuriai neturime ir po šiai dienai“ (A. Juozaitis. Juozas Brazaitis: būti šviesa saviesiems // Juozas Brazaitis. *Vieni vieni*. – V., 1990. – P.6), mėgdavo nuolat kartoti, kad „tauta yra brangenybė, kurioje glūdi retų dvasinių vertybių lobis“, tuo posakiu „užkrėtė“ daugelį savo kolegų, kurie jį nuolat kartojo ir pavertė juos „asmeninio ir autentiško patriotizmo vėliava“, parengė spaudai K. Donelaičio „Metus“, paskelbė straipsnių seriją apie lietuvių rašytojus, tarp jų ir ypač mylimus – Maironį, Vaižgantą, Pietarį ir kitus. Buvo parengęs monografiją apie Maironį, bet rusams Lietuvą okupavus 1940 m. birželio 15 d., jos išleisti nespėjo. „Lemtingų išbandymų metų ir santykių su kultūra vietą beliko užleisti pasiaukojančiam tarnavimui pačiai valstybei... Ne kiekvienas galėjo ir gali likti piliečiu, regėdamas valstybės žūtį. Idant juo išliktum, būtina ypatinga dvasinė savybė – regėti visumą, vertinti ją labiau už savo paties gyvenimą. O tam nepakanka vien jausmų ir patriotizmo vėliavų“, – rašo knygos įvade filosofas Arvydas Juozaitis. 1941 m. birželio 23 d. Lietuvių Aktyvistų Fronto vardu 9 val. 28 min. per Kauno radiofoną, pradėjęs rusų kariuomenei jos teroristinei NKVD trauktis iš Lietuvos, vokiečiams paskelbus Antrąjį pasaulinį karą su bolševikine Rusija, buvo paskelbta visiems lietuviams maloni žinia, kad atkuriamą Lietuvos nepriklausomą valstybę ir valdžią į savo rankas perima Lietuvos laikinoji vyriausybė, kurioje švietimo ministru paskirtas Juozas Ambrazevičius. Laikinosios Vyriausybės ministrui pirmininkui Kazimui Škirpai vokiečiams sutrukdžius grįžti į Lietuvą ministro pirmininko postas buvo pavestas Švietimo ministrui Juozui Ambrazevičiui (nuo 1955 m. Brazaičiui). Į Vokiečiams Lietuvą okupavus, Vokietijos generalinis komisaras Lietuvoje dr. von Rentelnas 1941 m. rugpjūčio 5 d. J. Brazaičiui pasiūlė tapti jo generaliniu tarėju, tačiau J. Brazaitis tu pareigų kategoriškai atsisakė, tardamas, kad jo įgaliojimai siejami tik su Lietuvos nepriklausoma valstybe. 1944 metais emigravęs į JAV, Juozas Brazaitis įsijungė į Lietuvių fronto bičiulių bendriją, redagavo jų leidžiamą laikraštį „Į laisvę“, kartu su kitais frontininkais pakoregavo lietuvių tautininkų dėsni „Tautos jėga – vienybėje“ ir „Tautos jėga – skirtybių vienybėje“ – tikslo, o ne ideologijos vienybėje.

Juozo Brazaičio knyga „Vieni vieni“ sudaryta iš jau minėtos dr. Arvydo Juozaičio įžanginės dalies apie knygos autorių ir dalių: Slinktis į Vakarus; Lūžiai iki Sukilimo. Stalino okupacijos. Pasyvusis pasipriešinimas Hitlerio okupacijoje. Ginkluotasis pasipriešinimas antrojoje rusų okupacijoje. Moralinis pasipriešinimas po Stalino. Kova prieš tylą koegzistencijos klimato. Todėl vienų vieni (geopolitiniai, psichologiniai, moraliniai, istoriniai veiksniai). Papildai (apie rezistenciją) ir Užsklandos žodis. Šiuo metu, kai geopolitikoje vėl pradėjo dominuoti apokaliptinės nuostatos, vykstant civilizacijų karui – tarp Rytų ir Vakarų globalizmą, Juozo Brazaičio knyga įgyja naują ir labai aštrų aktualumą. Kiekvienas skaitytojas gali pasirinkti jį labiausiai dominančią knygos dalį, arba jos visumą. Man įdomiausia pasirodė pirmoji jos dalis –

knygos autoriaus pateikiama Lietuvos ir Rusijos santykių istorija faktais ir skaičiais, kuriuos mūsų šalyje Putino penktoji istorikų kolona stengiasi paneigti arba sumenkinti, sušvelninti.

Pirmoje knygos dalyje „Slinktis į Vakarus“ glaustai pateikiama visa lietuvių ir rusų tautų santykių ir kovų istorija, pradedant X amžiumi, kai prasidėjo Kijevo Rusios kunigaikščių karo žygiai prieš jotvingius (982, 1038 metais) pietines lietuvių gimines. Rusijos istorijoje pirmą kartą Lietuvos vardas „Litva“ paminėtas 1040 metais,

kai buvo aprašytas kunigaikščio Jaroslavo žygis į Lietuvą. Tas žygis davė pradžią lietuvių genčių vienijimuisi ir jų pačių karo žygiams prieš rusų kunigaikščius. Dažnai tie žygiai buvo sėkmingi. O vėliau, kai Rusiją ėmė pulti totoriška Aukso Orda (1236-1556), tai lietuviai kunigaikščiai, jau suvienyti kunigaikščio Mindaugo, įkūrę galingą ir Popiežiaus vainikuoto karaliaus Lietuvos valstybę (1936-1962). tampa rusų gynėjais nuo Aukso Ordos nukariavimų. Didieji Lietuvos kunigaikščiai, pradėdant karaliumi Mindaugu ir baigiant Kazimieru (1440-1492) užvaldo didžiulius rusų teritorijų plotus nuo Baltijos iki Juodosios jūros, ypač Vytauto Didžiojo laikais (1392-1430). Lietuvai priklausė beveik visa Rusija, išskyrus Maskvos kunigaikštystę, kurią valdė Vytautos dukra Sofija su sūnumi Vosyliumi Tamsiuoju (1415-1462); jų protektoriumi buvo pats Vytautas Didysis. Maskvai ėmus stiprėti jau XV a. pabaigoje rusai pereina į ofensyvą prieš Baltijos šalis, ypač Ivano Žiauriojo (1533-1594), kuris užpuola Estiją ir Latviją, Lietuva tą puolimą atrėmė ir didžiąją dalį Livonijos nuo Maskvos apgynė. Tačiau Aleksiejaus Romanovo laikais 1655-1661 metais rusai pirmą kartą giliai įsibrovė į Lietuvos žemes, išžudė tūkstančius Lietuvos žmonių, sudegino Lietuvos sostinę Vilnių, kuris liepsnojo net 17 dienų, sunaikino Lietuvos kunigaikščių ir bajorų kultūros lobius ir pastatus visame krašte. Ypač baisus buvo Rusijos imperatoriaus Petro I-jo įsiveržimas į Lietuvą Šiaurės karo metu (1701-1721), kuris įvedęs savo kariuomenę į Lietuvą iš jos jau nebeišėjo iki pat senosios Lietuvos valstybės pabaigos (1795). Lietuviai priešinosi sukilimais ir dvasine rezistencija, už ką rusų buvo žiauriai baudžiami. Po pirmojo sukilimo 1831 m. buvo uždarytas Vilniaus universitetas, kuris veikė nuo 1569 metų, po antrojo sukilimo 1863-1865 metais Vilniaus gubernatorius Muravjovas, pavadintas Koriku, nubaudė mirtimi 129 sukilimo vadus, 972 išsiuntė į katorgą, surakintus geležinėmis grandinėmis; , ištrėmė į Sibirą 1427, į kitas Rusijos vietas – 1529, įvairiomis žiauriomis bandomis nubaudė 9 361., konfiskavo 1794 dvarus, uždarė visus vienuolynus, visas lietuviškas mokyklas, ištrėmė 66 kunigus, uždraudė lietuvišką raštą. Lietuva iš carinės Rusijos vergovės išsivadavo tik Pirmojo pasaulinio karo metu, Lietuvą okupavus vokiečiams. 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Rusija atradusi Lietuvoje pasidavėlį bolševikuojantį tautos duobkasį Vincą Mickevičių-Kapsuką bandė dar kartą okupuoti Lietuvą. Lietuvos artojėliams 1919-1920 metais pavyko nuo Kapsuko bolševikų ir Rusijos kariuomenės Lietuvą apginti. Tačiau 1940 m. birželio 15 d., gerokai susilpnėjęs Lietuvos valdžiai, tolerantiškai leidusiai Lietuvoje smurtauti 700 komunistų, daugiausiai tarp kurių buvo bolševikuojančių kitataučių, rusų kariuomenė vėl okupavo Lietuvą. Šį kartą jos represijos prieš lietuvių tautą buvo baisios; jau 1940 m. liepos 7 d. prasidėjo masinis lietuvių genocidas, iš pradžių suimant ir žudant kalėjimuose Lietuvos aukšto rango valdininkus ir karininkus, o jų šeimas su mažais vaikais išstremiant. Per vienerius metus išžudyta Lietuvoje beveik 10 000 žmonių, išstremta kartu su dalimi likusių gyvų kalinių, 34. 260 į Sibiro Ledynuotojo vandenyno negyvenamas salas, už „Uralo, žemės galo“ Altajaus kraštą ir Kazachstaną. Tas Lietuvos istorijos periodas baigėsi Tautos sukilimu prieš okupantą, smurtininką ir žudiką. Tautos sukilime žuvo per 2 000 Lietuvos savanorių – studentų, aukštesniųjų klasių gimnazistų, kariūnų, įvairaus amžiaus žmonių. Prie jų kapo duobės 1941 m. birželio 26 d. Laikinosios Lietuvos vyriausybės ministras pirmininkas Juozas Ambrazevičius kalbėjo: „Nebe pirmas kartas šioje vietoje prasiveria duobės, kad priimtų kūnus tų, kurių kraujas reikalingas palaistyti tautos laisvei. Tačiau niekadoms toji duobė nebuvo tokia didelė kaip šiandien. Tai rodo, kad Lietuvos žemė yra ištroškusi laisvės. Tai rodo, kokia stipri tėvynės meilė yra išaugusi jos vaikų širdyse, kad ištisi jų būriai šimtai ir tūkstančiai - savo noru ryžtasi mirti, kad svetimiesiems nevergautų. Pajaučiam šių gilių kapų akivaizdą visos tautos pasiryžimą gyventi per mirtį“ (Juozas Brazaitis. Ten pat, p.69).

Knygoje J. Brazaitis detalai ir visapusiškai aprašo Lietuvos istorijos periodą nacių okupacijos metais, plačiai apsisotoja prie nacistinė ideologijos ir nacių politikos bei okupacinio režimo smurto prieš lietuvių tautą – pasibaisėtinais didelėmis prievolėmis ir mokesčiais ūkininkams,, lietuviškos spaudos draudimo, viso jaunimo, baigusio gimnazijas ir jų nebaigusius privalomas privoles atidirbti areicho teritorijoje, jų priverstinį gaudymą ir išvežimą į Reichą ūkiniams darbams; gyventojų (žydų, lenkų ir lietuvių, įtariamų bendradarbiavimu su bolševikais eksterminacija), Lietuvos karių dramą, sutinkant kariauti tik už Lietuvą, bet ne Reichą, dalies jų išžudymą ir t.t.. Tokiu pat principu aprašo ir antrąją rusų okupaciją po karo, NKVD ir stribių siautėjimą Lietuvoje, miestų pasidavimą okupaciniam režimui ir ginkluoto pasipriešinimo formavimąsi kaimuose: balsavimų boikotą, kovą dėl žemės,, ūkininkų išbuožinimą, trėmimus ir sodybų naikinimą, paramą išstremtiesiems ir tremiamiems, Lietuvos kolonizavimą, tautinės kultūros genocidą ir t.t. Aprašomas taip pat Lietuvos partizanų kovos su okupantais, Kruglovo ir Suslovo teroras prieš tautą, vykdamas programą „Lietuva be lietuvių“, tūkstančių Lietuvos jaunimo masinis išžudymas pasipriešinimo kovose, knygos autoriaus nuomone sovietinis ir nacių režimai Lietuvoje sunaikino daugiau negu vieną milijoną ir 200 tūkstančių Lietuvos gyventojų, 1959 metų surašymo duomenimis tais metais Lietuvoje gyveno 2 711 000 gyventojų, įskaitant į tą apskaitą ir į Lietuvą atgabentus rusų kolonistus (elitinius galvažudžius, jau išžudžiusius ukrainiečių, čečėnų ir kalmukų didžiąją dalį NKVDistų ir jų šeimas, partinius darbuotojus ir kitus kolonistus, apie 200-300 tūkstančių. Stalininio genocido aukomis knygos autorius įvardija 700 000 lietuvių ir kitų tautybių Lietuvos žmonių, nužudytų, žuvusių kovose su okupantu, išstremtų į Sibirą ir ten mirusių nuo šalčio, bado ir sunkaus katorgiško darbo anglų kasyklose, miškuose, kelių ir gležinkelio statybose. Detalai aprašomas lietuviškosios kultūros genocidas, prievarta brukama okupantų kultūra ir t.t. Taigi, knygos autoriaus antirusiškas nusiteikimas gyvenime ir knygoje ir tapo didžiausiu sovietinių istorikų ir partinių vadukų neapykantos šaltiniu Juozui Ambrazevičiui-Brazičiui. Iš čia ir jo kūrybinės ir pilietinės veiklos neigimas ir niekinimas. Tačiau tai dar nereiškia, kad taip mąsto visa tauta, kūrasi ir dabar kuriantis savo valstybę

ir kovojusi už jos nepriklausomybę. O tie vaišukai, kolaboravę ir savo veiklą skyrę okupacinio režimo stiprinimui, kaip niekam nereikalingi, tegul dar pabus... ir beprasmiškai supus.

Juozo Brazaičio knyga „Vienų vieni“ – tai jo, didžios Lietuvos Asmenybės, trečiasis skrydis į Lietuvos istoriją – po jo žygdarbio Lietuvos literatūros moksle, ir jo atliktos pilietinės pareigos Lietuvos Laikinojoje vyriausybėje (ji egzistavo šešias savaites). Tai autentiška knyga, parašyta Nepriklausomos Lietuvos kūrėjo ir įvykių, vykusių Lietuvoje tame baisiausiame Lietuvos istorijos periode, dalyvio plunksna. Parašyta, kaip teigia filosofas Arvydas Juozaitis, „Moralinės nepriklausomybės fone,... žinant, kad Lietuvoje vis dar tebesilieja kraujas ir aukai atsidavusi tėvynė vis labiau senka materialiai ir dvasiškai. Iš tikrųjų šis pamintos žemės ir naikinamų žmonių šauksmas kėlė labai aukštą moralinį reikalavimą – NESITRAUKTI.“ (Arvydas Juozaitis. Ten pat, p. 13).

2018-01-27